

Gazdaságossági vizsgálatok a VVEKK reprográfiai szolgáltatásával kapcsolatban

DÖMÖTÖR Lajosné

A tudományos tájékoztatás országos rendszerével és a műszaki könyvtárügy fejlődési irányjaival foglalkozó tanulmányok világosan kirajzolják az információs tevékenységet is folytató műszaki könyvtár feladatait. Első lépésként az adott szakterület világirodalmát minél teljesebben feltáró bibliográfiai szolgáltatást kell nyújtania. Ez lehet valamely nemzetközi dokumentációs központtól átvett és adaptált rendszer, vagy saját dokumentációs tevékenységének eredménye. A szolgáltatások második lépésként a bibliográfia alapján a felhasználók számára szükséges dokumentumok rendelkezésre bocsátását is biztosítani kell.

Kivánatos, ha ezt saját állományából, olvasható másolatok formájában tudja megtenni. A rendelkezésre bocsátás érdekében dokumentumbázisát úgy kell kialakítani, hogy főként azokat a dokumentumokat tartalmazza, amelyekre a bibliográfiák leggyakrabban hivatkoznak, s ezért ezekből a lehető legtöbb szakirodalmi kérés kielégíthető. Természetesen nemcsak saját állományból kell biztosítani a rendelkezésre bocsátást, ha szükséges, más könyvtáraktól is, esetleg külföldről, könyvtárközi kölcsönzés útján be kell szereznie az irodalmat. Az információs központként működő műszaki könyvtár szolgáltatásainak utolsó láncszemét a fordító szolgálat alkotja.

A szolgáltatások ilyen láncolatának megszámlálhatatlan anyagi összetevője és következménye van. Ezeket a szolgáltatásokat a műszaki könyvtárak csak térítés ellenében végezhetik, úgy, hogy a térítés összege magába foglalja a ráfordításokat, valamint olyan mértékű jutalmazási alapot, amely a szolgáltatásban résztvevő dolgozóknak ösztönzést jelenthet. Hogy a szakirodalmi szolgáltatások költségeit a könyvtár az igénybevevőkre hárítja, az egészen természetes, mert a szakirodalom, mint a kutatások szükséges, sőt nélkülözhetetlen összetevője, éppúgy nem lehet ingyenes, mint ahogy az anyag, vegyszer, műszer sem az. A magyar műszaki és természettudományi szakirodalomellátás lehetőségeit tanulmányozva megállapíthatjuk, hogy azok a könyvtárak, amelyek ingyenes szakirodalmi szolgáltatást végeznek külső igényre, ezt a tevékenységet csak szivesség-jelleggel és kis mértékben végzik. A magyar műszaki és természettudományos szakirodalomellátást azok a nagy műszaki könyvtárak képesek magukra vállalni, amelyek ezt a tevékenységet a gazdaságossági megfontolások figyelembevételével folytatják.

A Veszprémi Vegyipari Egyetem Központi Könyvtára 1971 óta nyújtja komplex szakirodalmi szolgáltatását a bevezetőben vázolt elvek szerint. Szolgáltatásainak rendszeréből kiemelve a reprográfiai szolgáltatást, annak példáján szeretném bemutatni, milyen gazdaságossági számítások végezhetőek egy szolgáltatás-fajtával kapcsolatban.

A Veszprémi Vegyipari Egyetem Központi Könyvtárának állományában 17 056 kötet folyóirat-évfolyam van, a kémia, vegyipar és ezek határterüle-

teit felölelő témakörökből. Kurrens folyóiratainak száma évente kb. 1000 folyóirat-féleség, ennek 60 %-a képviseli a kémiát, vegyipart illetve határterületeit. Ez az a folyóiratbázis, amelyre támaszkodva működik a közvetlen közelébe telepített reprográfiai műhely. A folyóiratok összeválogatása úgy történt, hogy azok a legfontosabb, leggyakrabban használt kémiai és vegyipari folyóiratok legyenek. Mivel a kémia és vegyipar területén a legfontosabb referáló folyóirat a Chemical Abstracts, amelyen a VVEKK számítógépes kémiai szakirodalomfigyelő szolgálata alapul, ezért a Chemical Abstracts legfontosabb 1000 folyóirata - amelyekből abstractjainak 75 %-át meríti - képezi a folyóiratok kiválogatásának egyik alapját. A megrendelendő folyóiratok kiválasztásának másik tényezője az egyes folyóiratok használtságának mértéke. A VVEKK időről-időre megvizsgálja, hogy mely folyóiratok cikkeiket igénylik, másoltatják legtöbbször. Ez a mutató felhívja a figyelmet arra, hogy új folyóiratok megrendelése szükséges, vagy ellenkezőleg, egyes folyóiratok iránt csökkent az érdeklődés, a belőlük kért cikkeket most már gazdaságosabb reprográfia formájában beszerezni más könyvtáraktól, mint előfizetni az eredeti folyóiratot. A folyóiratbázis kiépítésének további feladata a nagy fontosságú, sokat használt folyóiratok hiányos sorozatainak kiegészítése. Ez több uton történhet, vásárlás, csere, ajándékozás ill. egyes számok pótlása esetén reprográfia segítségével. A folyóiratbázis kiépítése olyan anyagi erőfeszítést kívánó folyamat, amely a külföldi folyóiratok jelenlegi áremelkedési tendenciája mellett igen nehézvé válik a könyvtárak számára. A VVEKK folyóiratokra évente közel 2 millió Ft-ot fordít, s ebben az összegben csak a vásárlások szerepelnek, a cseretevékenység, a reprográfiai uton történő pótlás nincsen benne, pedig ezeknek is vannak anyagi kihatásai.

A folyóiratbázis kiépítéséhez és fenntartásához nemcsak maguknak a dokumentumoknak a beszerzése szükséges, hanem a raktári férőhelyek bővítése, esetleg új raktárak létesítése, felszerelése is. A VVEKK 1973-ban új folyóiratraktárral bővült, amelyben 10 000 kötet folyóirat fér el kb. 150 m² területen. A folyóiratbázis nélkülözhetetlen a jól működő reprográfiai szolgáltatáshoz, és talán a legnagyobb súlyú költségtényezők éppen itt jelentkeznek a reprográfiai szolgáltatással kapcsolatos költségek közül. Mégis, a dokumentumbázisok fenntartásának költségeit a nagykönyvtárak soha nem hárítják át a reprográfiát igénybevevőkre. Ennek az az oka, hogy a dokumentumbázisokat nem elsősorban a reprográfiai szolgáltatások érdekében tartják fenn, hanem a könyvtárak egyéb - és leggyakrabban régebbi - feladatai ellátásának érdekében (helybenolvasás, kölcsönzés, kutatás).

A VVEKK folyóiratbázisa elsősorban az egyetemen folyó oktató és kutató munkát szolgálja, a reprográfiai berendezések használatának elterjedése óta azonban a könyvtár célja az, hogy folyóiratbázisát az egész magyar kémiai, vegyipari szakirodalomellátás érdekében hasznosítsa.

A folyóiratbázis közelébe telepítve működik a VVEKK reprográfiai műhelye, amely jelenleg 2 db kötetmásolóval (1000-es és 720-as Rank Xerox) és 1 db lapmásolóval (660-as Rank Xerox) üzemel. A szakirodalmi szolgáltatásokat általában az egyik kötetmásoló, főleg az újabb típusú 1000-es gép végzi. A másik kötetmásoló ennek tartalékaként működik, az első gép meghibásodása, karbantartása idején a szolgáltatás folyamatosságát biztosítja. Természetesen mind a folyóiratbázis üzemeltetéséhez, mind a reprográfiai berendezések kezeléséhez megfelelő számú munkaerő áll rendelkezésre, tehát a VVEKK rendelkezik a reprográfiai szolgáltatás feltételeivel.

Vizsgáljuk meg most alaposabban, milyen ráfordításokkal kell számolni a reprográfiai szolgáltatás fenntartásánál. A szolgáltatások árvetési kötelezettségét a 8/1973. (XI. 21.) ÁH számú rendelet írja elő. A rendelet melléklete tartalmazza az árvetés irányelveit. Az árvetés legfontosabb tényezői: a teljes önköltség és a nyereség. E kettő összege a termelői ár, mely az adóval kiegészítve adja a szolgáltatás árát. A teljes önköltség a közvetlen anyagköltségből, közvetlen bérköltségből, üzemi illetve vállalati általános költségekből és az eszközlekötési járulékból tevődik össze.

Milyen elemei vannak a közvetlen anyagköltségnek? Közvetlen anyagköltségként kell az árvetésbe beállítani a szolgáltatás végzésével kapcsolatos valamennyi közvetlenül elszámolható anyag, alkatrész, mások által végzett szolgáltatás (bérmunka) és az energia költségét. Ezeket az anyagnormák illetve a tényleges felhasználás alapján kell kiszámítani. Mit jelent ez a VVEKK reprográfiai szolgáltatásának szempontjából?

Közvetlenül elszámolható anyagköltség az egy évi Sirály papir ára. A reprográfiai műhely egy év alatt 20 q Sirály papírt használ fel, amelynek ára 140 000 Ft. A közvetlen anyagköltség további tényezője az alkatrészek költsége. Ez a Rank Xerox gépeknél költséges beszerzés, ezek ugyanis import alkatrészekkel és karbantartási anyagokkal működnek. A felhasznált import alkatrészek és karbantartási anyagok 1975-ben vámköltséggel együtt 156 000 Ft-ba kerültek. A közvetlen anyagköltség további tényezője a mások által végzett bérmunka. Ez a példaként emlegetett reprográfiai szolgáltatásnál a karbantartási és javítási költség, amelyet az UNIVERSAL KTSZ végeztet a szerződés keretében. Ennek költségei összesen 23 323 Ft-ot tettek ki az 1975. évben. A közvetlen anyagköltség tényezője még a szállítási költség is, ami az itt tárgyalt szolgáltatásnál mint postaköltség jelentkezik. Az elkészült reprográfiaak postázásának költsége 1975-ben 5332 Ft-ot tett ki. Végül beállítandó a közvetlen anyagköltségbe a másoló berendezés által fogyasztott energia költsége is, ami a példánkban kb. 10 000 Ft-ot jelent egy év alatt.

Az árvetés további tényezője a közvetlen bérköltség. A közvetlen bérköltség a szolgáltatás ill. annak mennyiségi egységére eső, a tárgyidőszakban közvetlenül elszámolható munkabér. A VVEKK reprográfiai szolgáltatásának vizsgálatakor itt két és fél személy évi bérét, továbbá a bérjárulékait vettük figyelembe, ez az összeg kerekítve 70 000 Ft.

A közvetlen anyagköltség, a közvetlen bérköltség és az egyéb közvetlenül elszámolható költségek összesen teszik ki a szolgáltatás közvetlen költségét.

Ezt még az üzemi illetve vállalati általános költséggel lehet kiegészíteni. Ezek olyan költségek, amelyek a szolgáltatás végzésével kapcsolatban felmerülnek, de nem számolhatók el a szolgáltatás mennyiségi egységére kivetítve. A VVEKK itt az 1 légméter fenntartás költségét a reprográfiai műhely légméter terjedelmével megszorozva veszi figyelembe. 1 légméter fenntartást 80 Ft-tal számolunk, tehát az 50 légméteres helyiség fenntartását évente 4000 Ft-os költséggel szerepeltetjük.

A teljes önköltség számításához még az eszközlekötési járulékot is figyelembe vesszük, ami a VVEKK számításaiban 17 %-kal jelentkezik. Tehát a reprográfiai berendezés árának 17 %-át kell az évi

önköltséghez még hozzászámítani, mivel az 1000-es Rank Xerox gép ára 604 750 Ft volt, az eszközlekötési járulék ebben az esetben 102 807 Ft. A fent elemzett tényezők összessége alkotja a szolgáltatás teljes önköltségét, ami esetünkben 511 462 Ft.

Tekintettel arra, hogy az amortizáció, valamint az intézményi általános költségek nem növekednek, bármennyire növekszik is az elkészült reprográfiai száma, tehát a szolgáltatás gazdaságosabbá válik, ha ugyanazokkal a gépekkel, ugyanabban a helyiségben több másolat készül.

A szolgáltatásra fordított teljes önköltség összegét elosztva az elkészült másolatok oldalszámával, megkapjuk 1 xeroxozott oldal teljes önköltségét. Mivel 1975-ben a VVEKK 359 658 oldalt készített, tehát 1 xeroxozott oldal önköltsége 1,42 Ft. (Az önköltség számítását lásd a mellékelt táblázaton.) A külső igényre végzett szolgáltatás árát úgy kell végül a szolgáltató könyvtárnak megállapítania, hogy az a teljes önköltségen kívül magába foglalja az a d ó összegét is, valamint o l y m é r t é k ű n y e r e s é g e t, hogy abból a fenntartó intézmény különféle fejlesztési alapjaira történő befizetések megtörténhessenek, valamint olyan jutalmazási alap képződjön, amely érdekeltté teheti az adott könyvtár dolgozóit a szolgáltatás minél színvonalasabb ellátásában. Ennek részleteit a szerződéses munkákra vonatkozó jogszabályok tartalmazzák. Amennyiben a szakirodalmat igénylők a szolgáltatás árát megtérítik, a könyvtárat fenntartó intézmény - esetünkben a Veszprémi Vegyipari Egyetem - számára nem lehet hátrányos, hogy könyvtára, mely elsősorban természetesen az intézmény céljait szolgálja, külső szolgáltatást is nyújt.

A hasonló szolgáltatásokat nyújtó műszaki könyvtárak az itt érintett valamennyi kérdést fontolóra veszik, mikor szolgáltatásaik árát és mennyiségét kalkulálják. S ha egy nagy műszaki könyvtár a birtokában lévő értékes folyóiratállomány reprográfiai uton történő rendelkezésre bocsátását elutasítja, illetve minimális szinten teszi lehetővé, hivatkozva a szolgáltatás ráfizetéses voltára, akkor fel kell tételeznünk, hogy szolgáltatását különféle tényezők, hiányosságok akadályozzák, nincsenek megfelelő gépek, munkaerő, vagy szervezethez. A fent elemzett önköltségszámítások, valamint a reprográfiai árak ismeretében megállapíthatjuk, hogy a számok önmagukban nem bizonyítják ennek a szolgáltatásfajtának ráfizetéses voltát.

A műszaki és a természettudományi szakirodalmat igénylő magyar szakemberek és a népgazdaság érdeke éppen az lenne, hogy az értékes folyóiratállománnyal rendelkező műszaki könyvtárak megbízható és gyors reprográfiai szolgáltatást nyújtsanak a kutatás, a műszaki fejlesztés és a termelés szolgálatában.

A VVEKK REPROGRÁFIAI SZOLGÁLTATÁSÁNAK
ÖNKÖLTSÉGSZÁMITÁSA (1975.)

1. Közvetlen anyagköltség		
20 q Sirály papir		140 000 Ft
alkatrész, karbantartási anyag		
+ vám		156 000 "
karbantartási javítási költség		23 323 "
postaköltség		5 332 "
energiaköltség 3, 2 kW/H 3000 óra		10 000 "
2. Közvetlen bérköltség		
bér és járulékai 20 %		70 000 "
3. Üzemi illetve vállalati általános költség		
50 m ³ fenntartás		4 000 "
4. Eszközlekötési járulék		
604 750 Ft 17 %-a		102 807 "
5. Teljes önköltség		
a/ A szolgáltatás teljes önköltsége (1+2+3+4)		511 462 "
b/ 1 xeroxozott oldal önköltsége		
<u>a szolgáltatás teljes önköltsége</u>	=	<u>511 462 "</u>
az elkészült xeroxozott oldalak száma		359 658 db
	=	1,42 Ft/db.